

Івано-Франківськ, 2007. – 20 с. **14.** Кліщ Л. Коломийський журнал «Жіноча доля» (1925–1939) в літературному процесі Галичини початку ХХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук / Любомир Кліщ. – Херсон, 2006. – 16 с. **15.** Русова С. Наші визначні жінки. Літературні характеристики, силуети / Софія Русова. – Коломия, 1934. – 92 с. **16.** Томчук Л. Феномен жіночого письменства в українській літературі кінця ХІХ та початку ХХ століть: автореф. дис. д-ра філолог. наук / Любов Томчук. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 40 с. **17.** Kolańczuk A. Nekropolie i groby uczestników

ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917–1921/Aleksander Kolańczuk, Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu. – Przemyśl, 2003. – S. 328. **18.** Pacykowski J. Ulana Krawczenko w 22 rocznicę śmierci // Profile. – 1969. – Nr 3. – S. 22–24. **19.** Świerzowski K. Jerzy Niementowski. Zapomniany poeta i malarz / Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej. Zbiór szkiców i opracowań pod red. Stefani Kostrzewskiej-Kratochwilowej / Kasper Świerzowski. – Przemyśl 1969. – S. 373–379. **20.** Wysocki W. Edward Rydz-Śmigły. Malarz i poeta / Wiesław Jan Wysocki. – Warszawa, 1997. – 142 s.

УДК 821.161.2

Кузьма Матвіюк

Феномен Василя Стуса в контексті цивілізаційного поступу українства

У статті увага зосереджується на проблемі сприймання поезії В. Стуса, враховуючи її синергетичну природу, екзистенційні начала, іманентно закладені й підсилені трагічними умовами існування українців, що акцентувало жертвений характер української національно-визвольної боротьби. Автор досліджує феномен Василя Стуса крізь призму досвіду власного спілкування з ним.

Ключові слова: Василь Стус як Людина, Поет і Воїн, національно-визвольна боротьба, цивілізаційний поступ українства.

Kuzma Matviyuk

Vasyl Stus Phenomenon in the Context of Civilization Progress of Ukrainianness

The article is focused on the problem of the perception of V. Stus's poetry, taking into account its synergistic nature, existential elements, inherently led in and intensified by conditions of liberating struggle of Ukrainians that influenced specific meaning of the poet's national lyrics. The author examines the phenomenon of Vasyl Stus in the light of his own experience of communication with the poet.

Keywords: Vasyl Stus as a Man, Poet and Warrior, National Liberation Struggle, Civilization progress of Ukrainianness.

Кузьма Матвиюк

Феномен Василя Стуса в контексте цивилизационного развития украинства

В статье сосредоточено внимание на проблеме восприятия поэзии В. Стуса, учитывая ее синергетическую природу, экзистенциальные начала, имманентно заложенные и усиленные трагическими условиями существования украинцев, что акцентировало жертвенный характер украинской национально-освободительной борьбы. Автор исследует феномен Василия Стуса сквозь призму опыта собственного общения с ним.

Ключевые слова: Василий Стус как Человек, Поэт и Воин, национально-освободительная борьба, цивилизационное развитие украинства.

*Хочу бути гідним того народу рідного,
який народиться завтра.
Але не згине наш козацький рід.*

Василь Стус

Василь Стус прожив коротке життя. 47 років з поглядом вічності – це яскравий спалах метеорита. Це спалах великої синівської любові до матері, спалах синівського обов'язку перед нею, спалах великого болю за свій пригноблений народ, за свою землю «рабовану віками».

Захистити, звільнити, підняти й вивести на цивілізовану дорогу людства свій народ – таке завдання ставив перед собою В. Стус ще у студентські роки. У нього не було і сліду лукавства. Попри свою щирі любов до Матері-Батьківщини, йому не подобається та Україна, в якій «страшно відкриватися добру», «страшно зізнаватися, що людина іще не вмерла в нас» [8, с. 116], де «довкола мене цвинтар душ на білім цвинтарі народу» [8, с. 363], а зігрітись у такій порожнечі можна лише від вогню самоспалення. Звідси і заклик звільнитися від рабства і рухатися по дорозі цивілізаційного поступу, як це робили наші предки:

*Так, сестро, так:
штурмуємо небо,
вкрадене справіку [8, с. 376].*

«Хочу бути гідним того народу рідного, який народиться завтра», – зізнається В. Стус і робить все можливе, аби такий народ народився. Він добре знає ворога свого народу, його ворожу силу і звички. Тож ніяких ілюзій: до омріяної України можна прийти через тюрми Мордовії і Сибіру. Це боротьба нерівна, це шлях Хреста на Голгофу:

*Від Неї ти до Неї йдеш,
страшна до Неї путь,
і друзі теж падають [8, с. 239].*

Зваживши все це, Василь Стус обирає страшний путь – шлях самопожертви:

*Благословляю твою сваволю
дорого долі, дорого болю [8, с. 320].*

Тема смерті. Чи боявся Стус смерті? Слово «смерть» і похідні від нього чи не найчастіше зустрічаються в його віршах. Хотілося б заперечити тим літераторам, які стверджують, що Стус боявся смерті, але згодом той страх подолав. Насправді він не боявся і не був «похмурим генієм», який бачив тільки чорне. Він був будителем своїх співвітчизників, а оскільки «попереду падь», то він так і говорив.

Своїм розумом, своїм оголеним нервом Стус відчував і бачив те, на що мало хто звертав увагу – смертний лет на чужому крилі:

*Нема мені коханої землі,
десь за грудьми пече гірка калина.
Сміється божевільна Україна
у смертнім леті на чужім крилі.*

Це було найстрашніше і найактуальніше, про що потрібно було кричати і бити на сполох, якщо ти не хочеш, щоб твій народ щез від смертельної дози російської імперської пропаганди: «историческая неизбежность», «отмирание и слияние наций», «образование новой исторической общности – советский народ». Не боявся він смерті ні до таборів, ні в таборах.

Звідки він взявся? Загадка феномена В. Стуса. Дослідники творчості Тараса Шевченка часто ставлять запитання:

як міг у ті часи з'явитися Шевченко, звідки, на якому ґрунті, після яких попередників, які б хоч трохи прокляли шлях? Такі питання рівно стосуються появи такого феномена, як Стус, і не в меншій мірі, бо у Тараса Шевченка був дід, який переповів йому останній спалах волі – «Коліївщину» («Столітні очі як зорі сіяли, і слово за словом сміялось, лилось»). А в сім'ї Василя Стуса вже цього не було: забрана земля, люди загнані в кріпацтво (колгоспи), відсічена власна історія, повалені церкви, знівечені споконвічні традиції та звичаї. Проте століття рабства, личаки і курні хати не змогли забрати у людей гідності. І ця національна гідність передалася Стусові від батьків, у ньому стався «генетичний спалах» цієї гідності, який був притлумлений роками рабства.

Та виростають з личаків,
і з шаровар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері [8, с. 81].

Василь Стус рано усвідомив призначення людини – творити життя. У свій час, коли я був підлітком, до мене звернувся мій дідунь: «Збирайся-но, підем в поле, навчу тебе сіяти...». Він це сказав звично тихо, без наголосу, але так велично, немов би він закликав мене до творення Світу. Хоча в тому і було справді величне, адже ж сіяти – це вирощувати хліб – основу життя. Тож мені зрозуміла велич Василевого вибору, коли він говорить: «Якби було краще жити, я б віршів не писав, а робив би коло землі» [8, с. 36]. Його вибір – творити життя.

Відгук на потреби народу. На землі Стусові робити не випадало, бо краще жити не ставало, навколишній світ не був добрим, він кривдив кожного, і, передусім, саму Матір-Батьківщину. І Стус, як і подобає синові, стає на шлях захисту Матері-Батьківщини. Він бачив, що чужинець ласо поглядає на доглянуту українську землю – вічну «скатерку самобранку», на результат праці українців (на українську паляницю) і хоче витіснити корінний народ та заволодіти його хлібом або ж навечно закріпити на ньому ярмо наймита. І одним з етапів цього витіснення було відсікти національну пам'ять і позбавити, передусім, мови. «Еще одна пятилетка и с украинским языком будет покончено», – говорив у 1960-х роках викладач історії КПРС Уманського педінституту. Тож захист мови на той час був переднім краєм національної боротьби. І Стус іде захищати мову. Він вступає на філологічний факультет Сталінського педінституту і успішно закінчує його, якийсь час вчителює, швидко усвідомлює (відчуває) свій потенціал і восени 1963 р. вступає до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР [3].

Дослідники творчості Стуса зазначають, що до аспірантури В. Стус прийшов вже із досить сформованими поглядами. Тож процес його становлення як воїна, як захисника Матері-Батьківщини припадає на час навчання у Сталінському педінституті. Якщо зважити, що за атмосфера побутувала у цьому інституті у 1960-х роках, то становлення проходило самотужки і йшло з глибин національної свідомості, яка залишилась на «генетичному» рівні, і куди ще не дістав чобіт русифікації. В аспірантурі його селянська працездатність і зосередженість дозволила йому за короткий час вирости в інтелектуальному плані до рівня І. Світличного та Є. Сверстюка. Отож, як воїн, він добре озброївся потрібними лаштунками. При цьому він встановлює для себе неймовірно високу моральну планку і міру відповідальності: «У тридцять літ ти тільки народився, аби збагнути: мертвим ти еси у мертвім світі...» [10].

Але на календарі був кінець 1960-х років. Російська комуністична влада поспішала з русифікацією. На котромусь із своїх з'їздів вона постановила, що національне питання в СРСР успішно вирішене, а народи, зігнані в «Союз нерушимый», вона поспішно взялася позбавляти національних ознак і запихати в «нову історическую общность – советский народ». Українська нація, знекровлена і позбавлена своїх провідників вмирала тихо, без крику і болю.

Передній край національної боротьби вже не проходив у академічних полеміках про мову – передчасне (чи ні) відмирання національних мов. Час і обставини вимагали, щоб проблеми українства вийшли із середовища невеликої групи інтелектуалів і залучати до національно-визвольної боротьби якомога ширші верстви людності. В. Стус береться за цю роботу. Він усвідомлює, що відвернути зло вже неможливо науковими дискусіями, а потрібно піднятися усім, або хоча б багатьом, і заявити свій протест. 4 вересня 1965 р. у переповненому залі Київського кінотеатру «Україна» Василь Стус встає і звертається до людей: «Хто проти повернення сталінізму – встаньте!» І весь зал піднявся.

Це був зухвалий вчинок на ті часи і в тій атмосфері, це був виклик системі. І то не був необдуманий крок, коли в емоційному пориві не були продумані наслідки. Василь Стус свідомо йде на цей крок, свідомо залишає ту сферу діяльності й боротьби, яку він обрав ще в Академії Наук, і де було стільки затрачено часу і зусиль. Він переходить на першу лінію фронту, знаючи, яку ціну він має сплатити за цей перехід. «Родіна» не забарилася з реакцією на його виклик – Стус звільнений з аспірантури і стає кочегаром.

Ми знаємо шанованих людей, які робили вагомий внесок у національну справу, однак коли система виставляла їм за це рахунок, який потрібно було їм особисто сплатити за опір офіційному курсові, вони говорили: «О, ні. Це для мене занадто». І зрікалися. Позиція ж В. Стуса – це героїзм і самопожертва. Він у цьому плані є спорідненим із Святославом Караванським, який у 1960-ті роки відбував покарання у камері Володимирської тюрми. Співкамерники (російські дисиденти) говорили йому: «Зачем тратишь зря силы на украинские проблемы? Вас мало, все равно вам не удастся добиться своего...». На що С. Караванський відповідав: «Якщо у світі залишиться один українець, і це буду я, я все віддам боротьбі за відродження України».

Сьогодні, коли вже на відстані дивишся на ці дві постаті – В. Стуса та С. Караванського, – до кінця усвідомлюєш силу Шевченкових слів: вони просто йшли...

І хоча всі глядачі в кінотеатрі «Україна» встали на захист Стуса «Хто проти повернення сталінізму – встаньте!», більшість з них даліше цього протесту не пішла. А час вимагав непоодиноких героїв – жертвників, й масового руху національного відродження.

«Як мало нас назвалося братами», – скаже про цей час В. Лісовий. Василь Стус це бачив і став у лави національних борців, не дивлячись на малу кількість тих, хто піднявся на боротьбу: «Яка нестерпна рідна чужина, // Цей погар раю, храм, зазналий скверни! ...Та сам я есм! І є грудний мій біль...» [8, с. 189].

Почався 1972 рік. «Обнаглели!», – кричав до мене в Черкаському КДБ майор Павленко, маючи на увазі зростання національної самосвідомості українців. І далі продовжував: «Но мы ударим по вас, и крепко ударим!». 12 січня 1972 року почалися арешти української інтелігенції. «І знову скошено отаву...», – писав про ці арешти поет Михайло Осадчий. Не

обійшли, звісно, вони Стуса, який згодом був засуджений на 5 років таборів суворого режиму і 3 роки заслання.

У таборі Василь Стус з першого і до останнього дня залишався серед нескорених, які продовжували боротьбу і в неволі. В результаті В. Стус, як і В. Чорновіл, рідко були у «своїх зонах – ЖХ-385/3 (сел. Барашево) та ЖХ-385/17 (с. Озерне), а більше часу відбували додаткові покарання в зоні ЖХ-385/19, де були карцер і ПКТ («поміщення камерного типу»). Десь у серпні 1976 року Стуса переводять в зону ЖХ-385/19, а згодом везуть за Урал у Пермську область [3; 4].

Буває натрапляєш на публікації, де автори пишуть про поневіряння Василя Стуса у таборах: «Далеко від України, без друзів, без любимі роботи...». Це викликає сумну посмішку. Насправді було набагато важче. З часом Стус захворів. Були нестерпні болі. Допомогали ліки, які вдавалося передати з так званої волі. Тоді вся табірня служба була поставлена «в ружйю» аби тих ліків не пропустити всередину зони. Тож у фізичному плані це були муки розп'ятого Христа [3].

У 1976 році СРСР підписує вигідні для себе Гельсінські угоди і разом Прикінцевий Акт цих угод, де зобов'язується дотримуватись прав людини і не карати за інакodomство. Цих зобов'язань Москва й не збиралась дотримуватись, вона була певна, що обдурить країни Заходу, як це було не раз в минулому. Але створюється громадський комітет (Українська Гельсінська група), який бере на себе зобов'язання сприяти виконанню Радянським Союзом Гельсінських угод і контролювати їх виконання. Відкривалася можливість на весь світ заявити як про права окремої людини, так і про право українського народу мати свою державу. Комуністичний режим СРСР настільки збисився, що геть скинув із себе маску демократа і почав жорстко карати людей лише за те, що вони вступили у цю групу.

«Дисиденти зі свого боку вже не тишилися жодними ілюзіями щодо власних перспектив. Ті з тих, хто наважувався в цей час заявляти про свою причетність до УГГ, були або дуже сміливими людьми, або вже професійними опозиціонерами, для яких протистояння з системою було єдиною прийнятною формою існування. Групі було оголошено справжню війну» [11, с. 6–7]. На цей час Василь Стус щойно відбуває свій термін покарання (7 років таборів суворого режиму і 3 роки заслання на рудниках Магадану).

Збігало ХХ століття – чи не найтрагічніше для українців по втратах крові. Здається, що людство не встигає впоратися із планом своїх подій, а тому час спресований, і події змінюються дуже швидко. У серпні 1975 року СРСР добився визнання післявоєнних кордонів. В обмін радянські керівники підписують Прикінцевий Акт Гельсінських Угод, які забороняють переслідування громадян за їх політичні переконання. У листопаді 1976 року в Україні створюється правозахисна організація – Українська Громадська Група сприяння виконання Гельсінських Угод. Г. Касьянов зазначає: «Відкрилася нова сторінка протистояння української інтелігенції і тоталітарної держави, гадається, найдраматичніша в хроніці руху опору 60–80-х років» [11, с. 3]. Члени УГГ відкрито, на весь світ, вимагають не тільки політичних і економічних прав для окремої людини, а ставлять вимоги українців бути незалежними і мати свою державу.

На календарі був 1980-й рік. Комуністичний режим Москви в агонії. За саму лише приналежність до УГГ людей засуджують на драконівські терміни – 10 років таборів особливого режиму і 5 років заслання. Болота Мордовії вже не влаштовують режим, і концтабори перевозять до Сибіру. Напруга

спротиву досягає кульмінаційної точки і Стус розуміє, що боротьба вже вимагає не втрати роботи, не втрати наукового ступеня, і навіть не 5 років ув'язнення. Обставини вимагають найвищої плати – життя. У документах УГГ так був оцінений цей крок В. Стуса: «Василь Стус офіційно взяв на себе керівництво групою. Це був фатальний крок. Важко хворий Василь Стус знав, що цей вчинок знову приведе його до табору, вижити в якому в нього ніяких шансів не було» [11, с. 8]. Передній край національної боротьби переміщується в УГГ, і Стус, вже вкотре, переходить на передню лінію вогню. Він пише: «У Києві я довідався, що людей, близьких до Гельсінської групи, репресують найбрутальнішим чином... Бачачи, що група фактично лишилася напризволяще, я вступив до неї, бо просто не міг інакше... За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загину» [5, с. 6].

Відповідальність. В. Стус став на шлях боротьби за українство ще студентські роки.

Ми робим смерть, Лякливі тіні
Ми робим смерть, ми робим смерть.
І те даруєм Україні
Де все існує шкереберть.

А де скажіть живе живло
Аби будило, жити звало,
Аби на камінь камінь кляло
Аби будівлею росло?
Невже ми тільки переляк... [8, с. 321].

Вже у 1962 році він пише лист до О. Малишка, де ставить нагальні, невідворотні завдання: «Зрозумійте мене в моєму горі, бо я чую прокляття віків, чую бездіяльність, свій гріх перед землею, перед народом, перед історією. Перед людьми, що своєю кров'ю кропили нашу землю. Довгий мартиролог борців за національну справедливість лишає нам історія, а ми навіть не гнів праведний не можемо здобути» [8, с. 8].

Підтвердженням того, що Стус – це унікальне явище, є його надзвичайно висока моральна планка людини, надзвичайно висока міра відповідальності за долю свого народу і гідне місце його серед інших народів. Для нашого загалу становище Василя Стуса було перспективне, світле і задрісне: він аспірант АН УРСР. Пиши спокійно дисертацію, пересипай текст цитатами Леніна і радянських класиків, здобувай науковий ступінь і «благоденствуй» (до речі, науковці із науковим ступенем в СРСР були, порівняно з іншими, добре забезпечені). Для Стуса таке становище – це дно суспільного життя, це відсутність справжнього життя.

У тридцять літ ти тільки народився,
аби збагнути: мертвим ти єси у мертвм світі...

Доведений до відчаю в застінках КДБ, Стус близький до фізичної смерті:

Наблизь мене, Боже, і в смерть угорни
пірну я у тебе – ти в мене пірни.

Але його стримує призначення людини, яке він визначив для себе:

Та кожного кривда мене обпіка
І гостре бажання зринає мов рик,
Ще вистане мужності вибути вік,
Ще виживу, вистою, викричу я,
Допоки поглине мене течія [8, с. 168–169].

Чи легко це було зробити? Стус, як прагматик, розумів, що коли він сам «вистоїть і викричить», то це до поступу не приведе. І він з боєм пише:

...де горстка нас. Малесенька щопта
лише для молитов і сподівання [8, с. 103].

У таборі я мав цей вірш. Там стояло:

...де горстка нас. Малесенька щопта
лише для молитов і переповідань.

Я був вражений глибоким значенням (образом) слова «переповідань», і мені шкода, що вже в усталеній редакції воно замінено на спокійний, статичний образ «сподівання». Але скільки б там не було (навіть він сам один) людей, що піднялись на спротив, Стус і не думає опускати руки. Відбувши перший термін (5+3), він знає, що то вартує: «вижити, вистояти, викричати», і без вагань продовжує нести свого Хреста («Благословляю твою сваволю, дорого долі, дорога болю») і лише просить у Бога сил достойно пронести свій Хрест (достойно виконати своє призначення):

На всерозхресті люті і жаху
На всепрозорінні смертного скрику
Дай мені, Боже, чесного шляху,
Дай мені, Боже, гордого лику! [8, с. 320].

Співець чи воїн? Вивчаючи феномен Василя Стуса у безперервній боротьбі українців до свободи й незалежності, виникає питання: хто ж він більше – співець чи воїн? Коли М. Хейфіц пише у своїй книзі, що в Мордовії карається найбільший український поет, то так воно і було. Але я не до кінця погоджуюся з авторитетною думкою, що в наш час стався якийсь особливий духовний злом, коли найбільший український поет ХХ століття Василь Стус був втягнутий у круговерть політичної боротьби. Я прочитую тут певний докір людям, які відірвали В. Стуса від його основної роботи (покликання) і впхнули у круговерть політичної боротьби.

Насамперед, Василя Стуса ніхто не втягував («Благословляю твою сваволю, дорого долі, дорога болю»). І Стус був дивовижно цілісний, послідовний. Всі його дії були до кінця вмотивовані. Він не розподіляв обов'язків учасників опору – одні на барикадах, інші за барикадами закликають і співають перших. «Стус же був людиною цільною до кінця. Я мушу сказати, що подібних людей я більше не зустрічав», – Євген Сверстюк [9, с. 450–451]. «Щоб запобігти нівеляції українського народу, треба офірувати кращих його синів. Інших жертв Бог не визнає...», – наголошував сам В. Стус. І в числі перших стає на цей шлях жертви [4].

У постаті Стуса мені бачиться Син Матері і Воїн, який піднявся, щоб вивести «землю, рабовану віками» із рабства. Це найвищий чин Сина. В ім'я цього цивілізованого поступу він, як воїн, використав всі засоби (всі набої), у тому числі свій геніальний талант поета. В його поезіях є багато патріотичних закликів. І за кликом завжди слідував його жертвний чин – Стус ставав на передній край боротьби. Я не поділяю думки, що «героїчна біографія Стуса сьогодні стоїть на перешкоді розумінню його як поета». Я не бачу перешкод бачити не тільки українське і сьогоденне в поезії Стуса, а й загальнолюдське і тривале [3; 9, с. 7]. Інша справа – хто на що більше спрямовує увагу. Так політв'язень німецьких і радянських концтаборів Данило Шумук зазначає: «Пишу про Стуса як про громадянина, як про людину, як про гордого в стосунку до ворога борця» [9, с. 637]. Тож, коли ми говоримо про громадянську позицію Стуса і про поетичну творчість, про поета і воїна, ми не можемо від'єднати одне від другого. Ми говоримо про унікальність і винятковість – ми говоримо: феномен Стуса

Де не стоятиму – вистою [8, с. 135].

Про це однозначно говорить Є. Сверстюк: «Якщо життя і його творчість – це та сама пісня, тільки в різних вимірах і записках, то чи потрібно нам переробляти її, стягувати поета вниз аж до стандарту: життя – це одне, а творчість – зо-

всім інше» [9, с. 463]. Для мене Стус, передусім, – це Воїн, який йшов у бій, не зважаючи, не співставляючи свої сили і сили ворога, Воїн, що наближав перемогу, вірив в неї і передбачав її.

Ще кілька літ і обірветься в'язь
Забутий світ увійде в сні діточі [8, с. 220].

Мені більш імпонує його ненависть до ворога, замість слащавих проповідей всепрощення:

Аби лиш подолати гнів
Сторозтриклятий гнів здолати,
Я б поіменно міг назвати
Усіх братів, усіх катів [8, с. 184].

Боже, розплати шаленої,
Боже, шаленої мсти,
Лютості всенаученої
Нам навсечас відпусти» [8, с. 231].

Моє захоплення В. Стусом почалося з Мордовських таборів, коли я був очевидцем, як наглядачі вели Стуса через подвір'я 19-ої зони. Йшов міцний, худорлявий козарлюга з почуттям гідності і наче випромінював своєю поставою і виразом обличчя свою нескореність і свою правоту. Цікаво, що це ж кинулося у вічі й В. Лісовому: «У моїй уяві зберігся образ уперше побаченого Стуса з характерною для нього ходом – випростаної, гордої людини, що крокує вздовж дряної огорожі» [2, с. 334].

Як зазначає Є. Сверстюк, Стус надавав перевагу людині в поетові [6, с. 490]. У всій величчю Людини, Поета і Воїна Василь Стус постає у листі до М. Коцюбинської. Бачачи, які нові можливості відкриваються для українців у боротьбі за незалежність, і як потрібні люди-борці, він пише: «Інше скажу: моя поезія, мої переклади чи літературні статті – то гришне заняття... Бо коли перший ряд виліг, треба заступати іншим... Я знаю своє: надто катастрофічне існування мого народу, щоб можна було сидіти, склавши руки» [7, с. 126]. І це не записана думка, це Стус описував свої дії, мотивував свої вчинки. Це писала людина не авантюрист, не відірва голова, для якого війна – спосіб існування. Це писала людина, яка знала собі ціну, яка бачила себе в іншому часі, де б можна було реалізувати себе: «Хай пощезає час, аби в безчассі я вдруге міг постати, коли всі воління вщухли». Та за спиною був його пригноблений народ і Василь Стус благословляє сваволю дороги своєї долі, дороги свого болю.

Чи варто було вмирати? (За що сплачено найвищу ціну?). Про загибель Стуса «у першому ряду» Є. Сверстюк сказав так: «Сам він поліг на покинутому, незахищеному полі чести. Майже так, як герої Крут. Тільки це був у нього не романтичний імпульс – це був свідомий вибір мужа. Таких полеглих не оплакують: хоробрим віддають честь» [6, с. 490]. Але мені ще хочеться подивитись (оцінити) життя і смерть Стуса з раціональної, прагматичної точки зору. Таку значимість В. Стуса потрібно шукати в значимості УГГ, яку однозначно вважають провісницею відновлення нашої державності. Саме після цих жертв політв'язнів у світі утвердився погляд на СРСР як на «імперію зла» і це прискорило її розпад, а відтак, і здобуття незалежності. Він, віддавши своє життя «смертню смерть подолав».

«І я гукну, і край мене почує», – не стільки оптимістично стверджував Стус, скільки благав. То ж чи чули його? Певно можу сказати лише за себе і за своїх побратимів – в'язнів так званого «укося 1972 року». На 19-й зоні нас нараховувалося зо два чи трохи більше десятки, яких ми голосно називали «українська громада». Ми збиралися у вільний час на території, кожного дня по 2–3 особи ходили по «орбіті»

(внутрішній периметр табору) і вели різні розмови. Бандерівці, які докінчували свої 25-літні терміни, застерігали нас: «Хлопці, не будьте наївні. Знайте, якщо ви ходите хоча б втрюх і розмовляєте, то КДБ не заспокоїться доти, доки хоча б один із вас не буде повідомляти їм про характер розмов і ваші наміри». Сьогодні я пишаюся, що цього не сталося. Ніхто не пішов на співпрацю з органами КДБ тоді, а сьогодні (хто живий) – це різні за потужністю особистості, але всі вони віддані українській справі люди. Чому так сталося? Тому що попереду нас були такі особистості як Василь Стус і Василь Лісовий. Ми, якщо і не досягали їхньої моральної планки, все ж старалися рівнятися до них.

Або ще один епізод. У 1976 році влада СРСР змушена була йти на якісь зв'язки із зовнішнім світом аби безнадійно не відстати від розвинутих країн. У цих зносинах із Заходом для СРСР як більшо на оці були політичні в'язні, які не «розколювалися» і не просили помилування. Комуністична влада посилено думала, як би позбутися їх. Ходили чутки, що нас можуть позбавити громадянства і вислати в Західні країни, але не виключалося, що «родіна» може фізично знищити нас, як це робила раніше, затоплюючи баржі, заповнені політв'язнями. Саме під впливом В. Стуса ми були готові й до такого сценарію, бо в 1976 році у документі, який ми готували під назвою «Звернення політв'язнів 19-ї зони до українського народу і до народів світу», ми писали: «Ми не знаємо, що буде з нами завтра, але сьогодні, коли ми є, ми хочемо заявити...». Окрім цього, для мене великої ваги мають слова нашого земляка Якова Гальчевського (легендарного отамана Орла), який у своїй книзі «Проти червоних

окупантів» сказав: «Кожна нова жертва – цеглина в наш національний будинок, бо ніколи людська кров не плететься намарно!» [1, с. 355].

Пам'ятник В. Стусові. Україна відривається від чужого крила, відривається боляче, з кров'ю, втрачаючи кращих своїх синів. Але ж це вже, на сьогодні, реальність. Це збройна боротьба з Росією, можливо, найважча, але остання стадія відриву від цього крила, після чого припиниться смертний лет і почнет свій вільний лет. Це і є той омріяний цивілізований поступ українства, якому В. Стус присвятив все своє коротке життя, а на 47 році віддав і саме життя... Такий пам'ятник мені бачиться величним.

1. Гальчевський Я. Проти червоних окупантів / Я. Гальчевський. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори», 2011. – 340 с. 2. Лісовий В. Спогади. Поезії / В. Лісовий. – К.: Вид-во «Смолооскип», 2014. – 400 с. 3. Матвійок К. «І ми цей шлях пройшли» / К. Матвійок. – Харків: Вид-во «Права людини», 2010. – 420 с. 4. Овсієнко В. Загибель Василя Стуса / В. Овсієнко // «Дзеркало тижня». – № 34. – 2002. – 7 вересня. 5. Овсієнко В. Як загинув Василь Стус / В. Овсієнко // «Інформаційний бюлетень». – 2011. – 8 вересня. 6. Сверстюк Є. На святі надії / Є. Сверстюк. – К.: Вид-во «Наша віра», 1999. – 280 с. 7. Стус В. Зібрання творів / В. Стус. – Т. 6. – Кн. 2. – К.: Вид-во «Факт», 2009. – 302 с. 8. Стус В. Палімпсести / В. Стус. – К.: Вид-во «Факт», 2003. – 496 с. 9. Стус В.: Поет і Громадянин. Книга спогадів та роздумів. – Упорядник Василь Овсієнко. – К.: ТОВ «Видавництво Кліо», 2013. – 684 с. 10. Стус В. Феномен доби / В. Стус. – К.: Вид-во «Кліо», 2015. – 200 с. 11. Українська Гельсінська Група. Документи. Історія. Біографія / Підготували Вахтанг Кіпіані та Василь Овсієнко. – К.: Видання Української Республіканської партії, 1996. – 32 с.

УДК 007:304:070

Богдана Носова

Українська ідентичність у публіцистичному дискурсі: динаміка комунікативних впливів, кризові виклики

Стаття присвячена розгляду проблем національної ідентичності як частини публіцистичного дискурсу і базується на наукових розвідках українських та зарубіжних учених щодо концептуалізації витоків української ідентичності, правдивої топонімічної ідентифікації, радянської русифікації, медіанежевого формату двомовності. Розглядаються зміни у мовній ідентичності: від ідеологічного пригнічення в Радянському союзі до використання у виборчих політтехнологіях у сучасній Україні. Зроблена спроба виокремити нові тенденції мовної ідентичності під час кризових викликів, зокрема, поява нових акцентів двомовності у соціальних мережах. Цією статтею розширюються дослідження української ідентичності, відображеної у публіцистиці. Йдеться також про геополітичні кризові виклики, що постали перед Україною у XXI ст., та як вони вплинули на трансформацію української національної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, комунікаційний, культура, медіа, публіцистика.

Bogdana Nosova

Ukrainian Identity in Opinion Writing Discourse: the Dynamics of Communication Impacts, Crisis Challenges

The article is devoted to the consideration of issues of national identity as part of an opinion writing discourse and based on scientific researches of Ukrainian and foreign scholars over the conceptualisation of origins of the Ukrainian identity, the true toponymical identification, soviet russification, media-networking form of bilingualism. This study considers the changes in language identity: from ideological oppression in the Soviet Union to use in electoral political technologies in modern Ukraine. The research has attempted to highlight the new trends of the language identity during the crisis challenges, in particular, the emerging of the new emphasis of bilingualism in social networks. The article expands researches of Ukrainian identity, reflected in opinion writing. This study is also for geopolitical crisis challenges facing Ukraine in the 21st century and how they influenced the transformation of Ukrainian national identity.

Keywords: Identity, Communicative, Culture, Media, Journalism.

Богдана Носова

Украинская идентичность в публицистическом дискурсе: динамика коммуникативных влияний, кризисные вызовы

Статья посвящена рассмотрению проблем национальной идентичности как части публицистического дискурса и основывается на научных изысканиях украинских и зарубежных исследователей относительно концептуализации истоков украинской идентичности, правдивой топонимической идентификации, советской русификации, медиасетевого формата двуязычия. Рассматриваются изменения в языковой идентичности: от идеологического угнетения в Советском союзе к использованию в избирательных политтехнологиях в современной Украине. Сделана попытка выделить новые тенденции языковой идентичности во время кризисных